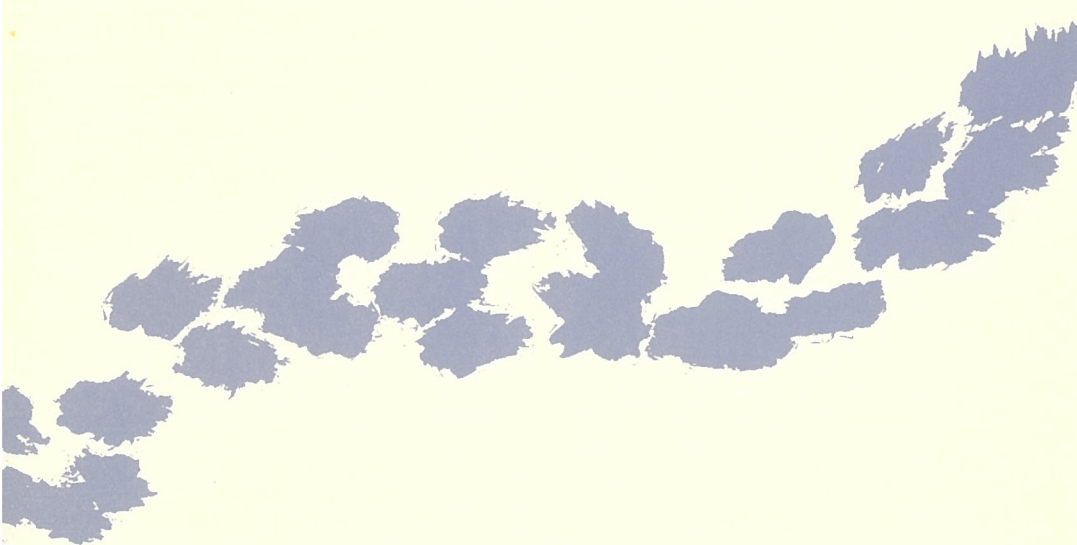

Agustí Borrell

Jesús de Natzaret

A la recerca d'una biografia

QUADERNS

IREL

Institut
superior de
ciències religioses
de Lleida

2000 **7**

AGUSTÍ BORRELL

JESÚS DE NATZARET

A la recerca d'una biografia

QUADERNS

IREL
Institut
superior de
ciències religioses
de Lleida

2000 **7**

© Agustí Borrell

Edita: Institut Superior de Ciències Religioses de Lleida - IREL

C/ Canonge Brugulat, 22 - 25003 Lleida - Tel./fax 973 28 15 38

Dipòsit legal: L-1.150-2000

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L

C/ Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida

Presentació

És possible que moltes persones, veient el tema d'aquesta exposició, esperin una biografia de Jesús que expliqui amb tota mena de detalls els seus orígens, la seva vida, la seva activitat i el seu ensenyament. És una esperança comprensible i ben legítima, però que segurament ningú no pot ni podrà mai satisfer. El nostre coneixement històric sobre Jesús és limitat i fragmentari i l'estudi sobre aquesta qüestió és complex de debò i es presta a interpretacions de signe ben divers.

No vull pas defugir les meves responsabilitats des del principi. Intentaré oferir, ni que sigui esquemàticament, aquesta biografia de Jesús, mirant de recollir de manera ordenada el que avui creiem saber sobre la seva vida i la seva obra. Però abans és imprescindible situar el tema en el seu context i recordar els límits i les possibilitats, com també el sentit, d'un treball d'aquest tipus.

1. El Jesús «històric»: història de la recerca

En primer lloc, cal precisar que quan parlem del Jesús «històric» no l'hem d'identificar immediatament amb el Jesús real, el que va viure a Palestina durant el segle I. El Jesús real, com qualsevol persona del passat, i fins i tot del present, és inaccessible per a un observador extern.

Quan parlem del Jesús «històric» ens referim a una elaboració feta pels estudiosos amb les informacions, poques o moltes, que tenen a disposició. Aquestes dades sempre són limitades i permeten una aproximació feble i poc definida. El Jesús «històric» és simplement la imatge a la qual podem arribar mitjançant l'aplicació dels coneixements científics actuals sobre la seva vida i l'ambient del seu temps. Gerd Theissen, un dels millors investigadors moderns de la història de Jesús, ha publicat una mena de novel·la que pretén oferir «les investigacions històriques sobre Jesús traduïdes a un relat»; el títol, molt ben trobat, que ha donat a l'obra és *L'ombra del galileu*. Efectivament, el que l'historiador arriba a poder veure sobre Jesús de Natzaret és una ombra, un reflex d'aquest personatge que va viure a Palestina al segle I i que encara avui suscita l'atenció de tantes persones.

La qüestió es podria plantejar més radicalment encara: podem arribar a saber res realment objectiu sobre Jesús? Com és prou sabut, no han faltat i no falten tampoc avui persones, fins i tot considerades intel·lectuals, que neguen la mateixa existència de Jesús.

Tanmateix, la realitat és que actualment s'està vivint arreu del món un temps d'atenció renovada, potser més gran que mai, a l'estudi de Jesús, i especialment pel que fa a la seva historicitat. L'interès per aquesta qüestió ha existit sempre, sobretot, com és natural, entre els creients. Des d'èpoques ben antigues, els

pensadors cristians han estat conscients de les discrepàncies entre els evangelis sobre molts detalls referits a Jesús (per exemple, els sinòptics situen la seva mort en el dia de Pasqua, i Joan a la vigília). Ja al segle III, Orígenes ha de respondre objeccions d'aquesta mena que planteja Cels, el primer intel·lectual pagà adversari del cristianisme.

Per posar un altre exemple, al segle XVI Luter també s'adona de detalls com la col·locació cronològica tan diferent que fan Joan i els sinòptics d'episodis com ara el de Jesús en el temple, i respon que allò que compta és l'afirmació fonamental de la fe, és a dir, que Jesucrist, Fill de Déu, va morir per nosaltres, i si això és ferm no importarà que no se sàpiga respondre a totes les qüestions històriques que es plantegin.

Es pot dir, tanmateix, que la recerca històrica sobre Jesús comença pròpiament amb H. S. Reimarus, a finals del segle XVIII. Seguint el camí d'anàlisi racionalista que ell havia obert, el segle XIX coneixerà diversos intents de reconstruir en detall la biografia de Jesús. Es publiquen les famoses «vides de Jesús», sobretot en l'àmbit germànic, la majoria amb un caire molt liberal. L'intent que hi ha al darrere és el de retrobar el Jesús autèntic, alliberant-lo de tots els recobriments que suposadament la història del dogma cristià li ha anat posant a sobre.

6

A principis del segle XX arriba una etapa sense gaire interès per aquest tema, coincidint amb l'activitat i el fort influx de Bultmann, que considera pràcticament impossible, i d'altra banda innecessari, conèixer la vida i la personalitat del Jesús de la història.

A mitjan segle XX comença un nou moviment d'investigació que refina una mica més els criteris històrics, però que està molt marcat encara per l'influx de l'existencialisme (en part d'arrel bultmanniana). Un dels interessos que mouen aquest treball és mostrar la relació entre la predicació de Jesús i la predicació dels primers cristians.

Vistos amb la perspectiva actual, aquests dos grans moments de recerca intensa sobre Jesús han estat acusats de poca seriositat històrica, i és cert que de vegades arriben a semblar projectes

teològics camuflats sota el nom de recerca històrica. Actualment es procura de ser més estrictes i més objectius en la recerca. Es tracta d'aconseguir l'aplicació rigorosa d'estàndards científics d'historiografia. No es vol negar la fe, però sí posar entre parèntesis a l'hora de la recerca històrica allò que és conegut per fe. L'objectiu, ben lloable, és que la recerca històrica no estigui condicionada per pressupòsits teològics. Tanmateix, cal estar sempre atents: fins ara, l'experiència ha demostrat que, judicats al cap d'un temps, tots els intents d'anàlisi històrica resulten notablement determinats per l'ambient, per les preocupacions, pels interessos, per la visió del món del qui la fa; no hi ha motius per pensar ingènuament que avui estem del tot lliures d'aquests condicionaments. Més encara, és lícit preguntar-se si és realment possible una reconstrucció històrica que estigui lliure del tot de pressupòsits ideològics.

Amb aquest rerefons, s'ha produït en els darrers anys una autèntica revifalla de l'interès històric per Jesús, fins al punt que es parla de la «tercera recerca» («third quest» en l'ambient anglòfon; «troisième quête» en el francòfon). I si les dues anteriors havien estat bàsicament germàniques i protestants, aquesta és internacional i interconfessional, tot i que segurament l'efervescència més intensa i la quantitat més gran d'estudis i publicacions s'han de buscar a Amèrica del Nord.

Per fer-nos una idea de les proporcions que té allí aquesta qüestió, n'hi haurà prou de citar l'anomenat *Jesus Seminar*. Fou iniciat l'any 1985 per Robert W. Funk i uns 30 estudiosos més. Des d'aleshores, hi han participat més de 200 professors, entre els quals hi ha investigadors de gran prestigi. Tots ells es reuneixen dues vegades l'any a Sonoma, Califòrnia, i amb un curiós sistema de votacions (amb quatre colors diferents —vermell, rosa, gris i negre— que indiquen diversos graus de probabilitat històrica) opinen sobre la historicitat dels fets i les paraules atribuïdes a Jesús. Després d'analitzar amb aquest sistema una per una les més de 1.500 paraules o pensaments atribuïts a Jesús en els evangelis, l'any 1993 van publicar un llibre amb els resultats de les seves deliberacions. Posteriorment,

el treball ha continuat sobre les accions de Jesús. El resultat al qual arriben és un Jesús que té característiques properes a les d'un filòsof cínic ambulat i a les d'un revolucionari social oposat als poders de l'època, a més d'alguns elements de to gnòstic.

Potser és un bon moment per recordar que la gran quantitat de persones que han tingut i tenen interès a conèixer la vida de Jesús ha produït també una notable varietat d'imatges de Jesús, de vegades aparentment contradictòries entre elles: des del mestre de valors universals fins al revolucionari polític, passant pel garant de l'ordre establert, el pacifista no-violent, el mestre jueu, el taumaturg ambulat...

La desproporció entre els grandíssims esforços dedicats al tema i la fragilitat de les conclusions, juntament amb una diversitat de teories tan exagerada, porta sovint a defensar que la recerca del Jesús «històric» és impossible. En canvi, ara més que mai es pot afirmar que els investigadors seriosos i objectius estan assolint un consens ampli en molts aspectes referits a la recerca històrica sobre Jesús. Això només és possible a través de l'anàlisi científica de les fonts i de l'aplicació d'uns criteris prou sòlids.

2. Les fonts

Amb quins mitjans concrets poden comptar els historiadors actuals per arribar fins a Jesús? La resposta a aquesta pregunta ha de ser, lògicament, el punt de partença de qualsevol estudi seriós. Tanmateix, la situació és complexa i no es pot resoldre en poques paraules. Les fonts antigues que transmeten informacions directes o indirectes sobre Jesús són aparentment nombroses i riques, però cal analitzar bé el valor real de cada una d'elles.

2.1. ELS APÒCRIFS

Començant per les fonts literàries, el conjunt més ampli de material el formen els anomenats escrits apòcrifs, especialment els evangelis. Podem descriure els evangelis apòcrifs com aquells escrits cristians dels primers segles que recullen fets i paraules de Jesús i que tenen algunes semblances de forma i de contingut amb els evangelis del Nou Testament, però que finalment no van ser admesos en el cànon cristià. Molts tenen un caire evidentment fantàstic i novel·lesc, i constitueixen un intent d'omplir les llacunes d'informació sobre la vida de Jesús que observaven els cristians dels primers segles.

Fins fa poc temps tothom estava d'acord que els apòcrifs no tenien pràcticament cap valor per a l'estudi històric sobre Jesús i els primers cristians. Si de cas, eren considerats útils per a reconstruir la història i el pensament cristià dels segles posteriors. Però, en els darrers anys han aparegut no poques veus que els tornen a posar en primer pla, i fins i tot hi ha hagut qui els ha considerat la millor manera d'accedir al Jesús autèntic, no manipulat per l'Església. El seu caire no oficial, juntament amb

el fet que finalment foren rebutjats en el procés que va portar a la determinació dels llibres que el cristianisme considera inspirats i normatius, els fa especialment atractius per a molta gent. Deixant de banda les aportacions periodístiques de caire sensacionalista, que no solen tenir gaire fonament científic, cal reconèixer tanmateix que alguns historiadors prestigiosos han tornat a posar els ulls en alguns escrits apòcrifs. En els darrers temps, s'ha parlat de l'evangeli de Pere, de l'evangeli de Tomàs i de l'evangeli secret de Marc, entre d'altres.

2.1.1. *L'evangeli de Pere*

L'evangeli de Pere sembla provenir del segle II, i es coneix sobretot per un manuscrit del segle VIII descobert el 1886 a Egipte. En el segle IV és citat en referència a les heretgies docetistes. La hipòtesi més probable és que fou escrit a partir dels evangelis canònics, però que conté afegits que poden provenir de tradicions orals d'origen antic. A partir d'aquest evangeli, John Dominic Crossan, vinculat al *Jesus Seminar*, reconstrueix un suposat «evangeli de la creu», que hauria estat escrit a Galilea cap a l'any 50 dC i que haurien usat els autors dels evangelis del Nou Testament per a redactar els textos de la passió.

10

2.1.2. *L'evangeli de Tomàs*

L'any 1945 fou descoberta una antiga biblioteca gnòstica a Nag Hammadi, a Egipte. El text que ha suscitat més interès és l'anomenat evangeli de Tomàs, del qual es van trobar una còpia sencera en copte i fragments en grec. L'escrit conté fins a 114 textos amb frases de Jesús, la majoria curtes i enigmàtiques. A diferència dels evangelis del Nou Testament, no recull material narratiu.

Els historiadors es mostren dividits sobre el valor històric de l'evangeli de Tomàs. Alguns estan convençuts que recull tradicions sobre Jesús independents de les que hi ha en el Nou Testament i anteriors a l'any 70 i li atorguen un valor, per tant, gairebé equivalent al dels evangelis canònics. D'altres, en canvi (entre ells, Raymond E. Brown i John P. Meier), situen la redacció

de l'evangeli de Tomàs a mitjan segle II, amb la qual cosa perd gairebé tot el seu valor com a font històrica primària sobre Jesús.

En la seva forma actual, és un escrit marcadament gnòstic, que situa la clau de la salvació en les paraules esotèriques de Jesús, i no pas en la seva mort i resurrecció. Potser suprimint-ne els elements gnòstics restarien frases que provenen de Jesús, però resulta difícil fer-ne la tria. El mateix *Jesus Seminar*, que arriba a anomenar-lo com el cinquè evangeli, en considera segurs només cinc. El debat resta obert, però mentre no es pugui establir amb més seguretat la datació d'aquest escrit, cal mantenir moltes precaucions abans d'acceptar la historicitat dels textos que conté, tenint en compte que es tracta d'un llibre amb una tendència tan marcada.

2.1.3. L'evangeli secret de Marc

L'any 1973 Morton Smith va publicar una carta de Climent d'Alexandria, escrita cap a l'any 200 dC i desconeguda fins aleshores. Allí es parla d'una edició secreta de l'evangeli de Marc, que només hauria conegut l'església d'Alexandria i que conté alguns elements més que la versió pública, sobretot un misteriós episodi de Jesús a Betània, que evoca Jn 11 i que alguns interpreten com una escena d'homosexualitat entre Jesús i Llätzer.

La qüestió resulta polèmica, perquè ningú més no ha vist la carta, i molts autors pensen que no és sinó una falsificació, antiga o moderna. D'altra banda, una anàlisi dels pocs fragments del Marc secret que conserva la famosa carta ha portat estudiosos com Helmut Merkel a concloure que depèn dels evangelis canònics i no és pas anterior.

2.2. FONTS EXTRACRISTIANES

És fàcil de comprendre que les informacions sobre Jesús nascudes en ambients no cristians tenen un valor especial perquè provenen d'autors «neutrals» i, per tant, teòricament més objectius. Però, la veritat és que els testimonis extracristians sobre els inicis del cristianisme són ben escassos. L'única veritable

font no cristiana del segle I que confirma l'existència de Jesús és Flavi Josep. Potser Suetoni és una altra font, però ja del segle II, i amb algun dubte sobre la seva possible dependència de Flavi Josep.

2.2.1. Flavi Josep

Flavi Josep és un historiador jueu, que constitueix la font d'informació més important que existeix per a conèixer els fets i el pensament del segle I. Va néixer a Jerusalem cap a l'any 37 o 38 dC, en una família sacerdotal, i va morir el 94 dC, probablement a Roma. Segons les dades que ell mateix dona en la seva autobiografia, quan tenia uns setze anys es va dedicar a conèixer les «sectes» jueves dels fariseus, els saduceus i els essenis, i va passar tres anys amb l'ermità Banus, fins que es va fer fariseu. L'any 64 va anar a Roma, i allà es va relacionar amb gent influent. Conscient del poder dels romans, va aconsellar els jueus que no es revoltessin contra ells, però finalment ell mateix es va comprometre en la lluita durant la primera guerra jueva, a partir de l'any 66, fins a esdevenir el comandant de les tropes jueves a Galilea. Quan va ser derrotat, es va lliurar als romans. Vespasià el va tractar amb deferència perquè li va anunciar que seria emperador i quan això es va produir, l'any 69, el va alliberar. Josep va anar després amb Tit, fill de Vespasià, a Roma i va prendre fins i tot el nom de la família imperial flàvia, com Flavi Josep.

12

Els escrits més importants de Flavi Josep són *La guerra jueva* (*De Bello Iudaico*) —una història dels jueus a partir del segle II aC, escrita cap a l'any 70 per mostrar la inutilitat de lluitar contra Roma—; *Antiguitats jueves* (*Antiquitates Iudaicae*) —publicada cap a l'any 90, en 20 volums, vol ser una història dels jueus des de la creació del món fins a la guerra jueva—; i *Vida de Josep* (*Vita*), la seva pròpia biografia, interessant per les dades que conté sobre la Palestina de mitjan segle I.

En els escrits de Flavi Josep hi ha alguna notícia sobre Joan Baptista (*Ant* 18, 116-119), i també alguna referència a Jesús. El text més important és l'anomenat *Testimonium Flavianum* (*Ant* 18.3.3 § 63-64), on es pot llegir:

«En aquell temps va aparèixer Jesús, un home savi, si realment se'l pot anomenar home. Perquè va realitzar moltes obres prodigioses, mestre de persones que reben de bon grat la veritat. Va atreure molts jueus i molts grecs. Era el Messies. I quan Pilat, per una acusació dels homes principals entre nosaltres, el va condemnar a la creu, els qui abans l'havien estimat no van deixar de fer-ho. Perquè ell se'ls aparegué al tercer dia, viu altra vegada, tal com els profetes divins havien dit aquestes i moltíssimes altres coses sobre d'ell. I fins al dia d'avui la tribu dels cristians, que reben aquest nom a causa d'ell, no ha desaparegut.»

Ha estat molt discutit si aquest fragment és original o bé és una interpolació cristiana ja que, com és fàcil de veure, en determinats aspectes, el to és clarament cristià. Actualment, l'opinió que sembla més compartida pels historiadors és que el contingut del text prové bàsicament de Josep, per bé que la redacció ha estat retocada per mans cristianes.

En un altre fragment hi ha una nova referència a Jesús (*Ant* 20, 9, 1):

13

«Ananus..., de la secta dels saduceus... va pensar que tenia una bona oportunitat, perquè Festus havia mort i Albí encara estava en camí. Va convocar un sanedrí de jutges i va portar davant d'ells el germà de Jesús, l'anomenat Messies, que es deia Jaume, i alguns altres...»

La referència és considerada fidedigna ja que l'expressió «germà de Jesús» referida a Jaume és diferent de l'expressió cristiana «germà del Senyor», coneguda pel Nou Testament (Gal 1, 19).

2.2.2. *Filó*

Filó d'Alexandria va néixer cap als anys 20-10 aC, i va morir al voltant del 40 dC. Va escriure comentaris de l'Antic Testament, en els quals combina la tradició jueva amb la filosofia grega. Filó

dóna informacions històriques interessants, entre d'altres, sobre els essenis i sobre Pilat, però no parla mai de Jesús, ni tampoc de Joan Baptista. En aquest cas, el que resulta significatiu és el silenci de Filó sobre Jesús, que segurament es pot considerar un indicatiu de la poca repercussió que havia tingut encara el moviment de Jesús.

2.2.3. Qumran

Com és prou sabut, l'any 1947 es van descobrir en unes coves properes a les ruïnes de Qumran, al nord-oest de la mar Morta, una quantitat impressionant de manuscrits del segle I, que han estat identificats amb tota probabilitat com a pertanyents a una comunitat essènia que va haver d'abandonar el seu lloc de residència a causa de la guerra jueva dels anys 70 dC.

L'àmplia biblioteca essènia de Qumran ha ajudat a conèixer millor l'època del Nou Testament. Ara bé, Qumran és important no perquè hagi revelat cap informació concreta sobre Jesús ni sobre Joan Baptista, ni tampoc perquè s'hi hagin trobat presumptivament fragments del Nou Testament (segons la polèmica hipòtesi del jesuïta català Josep O'Callaghan), sinó perquè ens ha ofert una gran quantitat d'informació sobre la vida i el pensament jueu de l'època de Jesús. També ha servit per millorar el coneixement sobre el text hebreu de l'Antic Testament i la seva transmissió. En canvi, malgrat les polèmiques i exageracions periodístiques que de tant en tant revifen, les hipòtesis sobre suposades relacions de Jesús, de Joan Baptista o dels primers cristians amb Qumran no són res més que especulacions sense cap prova segura i amb escasses probabilitats de tenir un fonament real.

2.2.4. Tàcit (55-120 dC)

Tàcit és l'últim gran historiador llatí de l'època imperial, molt crític amb els emperadors del segle I. Va escriure dues grans obres, les *Històries* i els *Annales*. Diu en els seus *Annales* (15, 44, 2-8), escrits cap al 110 dC, que «els cristians (*chrestianoï*)... provenen del Crist, el qual fou condemnat a mort sota el govern de Tiberi pel procurador Ponç Pilat, i la perniciosa superstició,

de moment sufocada, es va tornar a difondre, no tan sols a Judea, país d'origen d'aquest mal, sinó també a Roma, on conflueixen i se celebren totes les abominacions i atrocitats provinents de tot el món», i explica com van ser ajusticiats de forma cruel per Neró, no tant per provocar incendis sinó pel seu odi contra la humanitat.

2.2.5. *Plini el Jove (62-114 dC)*

L'escriptor romà Plini el Jove ofereix la primera informació detallada d'origen no cristià sobre els cristians; l'any 112 va ser governador de Bitínia (Àsia Menor), i en una de les seves cartes a l'emperador Trajà li demana consell sobre la manera d'actuar envers els cristians. Gràcies a aquesta carta sabem que els cristians es reunien en dies determinats, de bon matí, que adoraven Crist com si fos Déu, que es comprometien sota jurament a no cometre cap mal i que es reunien per a fer un àpat en comú.

2.2.6. *Suetoni (75-150 dC)*

Un altre historiador romà, Suetoni, en la seva *Vita Claudii* (25, 4), escrita a principis del segle II, fa una breu referència a l'expulsió dels jueus de Roma per part de l'emperador l'any 49, i diu que aquests provocaven contínuament avalots «impulsore Chresto»; no se sap amb certesa si es refereix o no als cristians. Alguns historiadors pensen que el decret d'expulsió dels jueus de Roma va tenir el seu origen precisament en els conflictes que va plantejar en el judaisme l'aparició dels cristians. En la *Vita Neronis* (16, 2), Suetoni diu que els cristians seguien una «malefica superstitio» i que van ser expulsats de Roma per Neró. Aquesta indicació és certament autèntica, ja que cap cristià no hauria interpolat una imatge tan negativa de Jesús i dels cristians, i confirma que Jesús va morir en temps de Tiberi i a mans de Ponç Pilat, i que la mort de Jesús va aturar momentàniament el moviment dels cristians, cosa que indica que ja existia en temps de Jesús.

Altres dades d'historiadors de l'època són encara més fragmentàries, i la majoria poc fiables. A partir del segle II, les

notícies augmenten, però ja són massa tardanes per a considerar-les fonts de primera mà per a la biografia de Jesús.

No sembla que hi hagi tampoc en la literatura jueva posterior (Mixnà, Talmud...) cap referència prou antiga a Jesús. Les al·lusions que hi ha provenen segurament de les polèmiques posteriors entre cristianisme i judaisme rabínic.

2.3. ALTRES FONTS

Les disciplines que més han contribuït a millorar el nostre coneixement de l'època de Jesús són l'arqueologia, la filologia i la sociologia. De fet, el que més ha fet avançar l'estudi del Jesús «històric» en els darrers temps ha estat el tractament interdisciplinari del tema, en el qual es tenen en compte les aportacions de camps tan diversos com l'antropologia cultural, la història social o la història de les religions.

Els arqueòlegs, amb un treball lent i pacient, van traient de mica en mica a la llum vestigis del passat que permeten de reconstruir aspectes importants de la vida de la gent d'altres temps. L'aportació que es pot esperar de l'arqueologia a la història de Jesús és que ens permeti de conèixer més bé el context on situar-lo, que no és cap altre que la complexa societat jueva del segle I a Palestina.

Per exemple, segurament que seria il·lusori pensar que algun dia es trobarà la barca on Jesús s'asseia a ensenyar en el llac de Galilea. Tanmateix, l'any 1985 es va produir accidentalment el descobriment d'una barca del segle I al llac de Galilea, quan el nivell de les aigües va baixar fins a un límit poc habitual; això ha permès un petit pas més en el coneixement de les condicions de vida i de treball dels pescadors del llac de Galilea, amb els quals tant de contacte va tenir Jesús. O encara el descobriment a Jerusalem d'un ossari del segle I que contenia restes d'ossos d'un crucificat ajuda a conèixer la forma com eren crucificats els condemnats en temps de Jesús.

En els darrers temps, la historiografia ha pres consciència també de la necessitat de situar Jesús en l'ambient social del seu temps. Les aportacions de la sociologia i de l'antropologia cultu-

ral han contribuït a fer conèixer aspectes interessants i il·luminadors per a dibuixar el rerefons del qual la vida de Jesús és inseparable: el món jueu del segle I, les condicions de vida a Galilea o a Jerusalem, el sistema de valors i de relacions socials en la societat de l'època, la concepció de la família o el paper de la dona a Israel i a Roma, etc.

2.4. ELS EVANGELIS DEL NOU TESTAMENT

Després d'aquesta breu ullada a les fonts extracristianes i als escrits apòcrifs, cal arribar a la conclusió que la font principal per a l'historiador que es pregunta per Jesús de Natzaret són els escrits del Nou Testament, que contenen, amb diferència, la major quantitat d'informació sobre Jesús provinent del segle I que s'ha conservat. I encara caldria dir amb més precisió els evangelis del Nou Testament, ja que fora d'aquests quatre escrits gairebé no hi ha dades que puguin ser aportades al debat sobre el Jesús de la història; per exemple, no deixa de cridar l'atenció el fet que en els escrits més antics, les cartes de Pau, hi hagi tan poques referències a la vida de Jesús, llevat de les afirmacions fonamentals sobre la seva mort i resurrecció.

Referent als evangelis, també aquí l'historiador ha d'actuar amb honestat i valorar objectivament les dades. Molts cristians creuen encara en la plena fidelitat històrica de cada detall dels evangelis. Per això, en determinats ambients conservadors es produeix una satisfacció ingènua quan apareixen notícies que semblen confirmar l'antiguitat dels evangelis o tan sols la versemblança d'algun dels seus episodis.

2.4.1. *El gènere literari dels evangelis*

A l'hora de valorar la fiabilitat històrica dels evangelis cal tenir en compte en primer lloc que fins i tot en les datacions més conservadores hi ha almenys trenta anys de distància entre la mort de Jesús i la redacció del primer evangeli, el de Marc. Pel que fa a les paraules de Jesús, tampoc no s'ha de menystenir la qüestió lingüística: Jesús parlava en arameu, i els evangelis van ser escrits en grec, una llengua força llunyana del món semític.

També, per aquesta raó, la realitat és que l'accés a les paraules de Jesús és molt indirecte.

Però la qüestió principal, que els exegetes i els teòlegs han acceptat des de fa anys, per no dir segles, és que els evangelis no són llibres d'història. Els autors dels evangelis no són historiadors, sinó pastors cristians que volen transmetre la fe en Jesús com a Messies i Fill de Déu. Els evangelistes volen fer conèixer el que Jesús significa, molt més que no pas el que va dir o va fer. La qüestió del gènere literari dels evangelis continua essent un tema obert, sobre el qual hi ha opinions ben diferents. Hi ha estudiosos que tendeixen a pensar que el gènere amb el qual tenen més relació els evangelis és el de la biografia hel·lenística, molt afaiçonat, lògicament, per l'ambient bíblic i per la cultura jueva.

En qualsevol cas, el que no es pot fer és afrontar l'anàlisi de la historicitat de cada un dels detalls evangèlics referits a Jesús sense entrar a fons en la qüestió literària i decidir quina mena d'escrits són els evangelis, quin són els seus models de referència, quina és la seva finalitat i quin és el camí que prenen per aconseguir-la. En aquest sentit, segurament es pot avançar encara en la comparació dels evangelis amb la literatura popular hel·lenística del seu temps i treure'n bons fruits. És un camp en el qual estan treballant amb raó un bon nombre d'exegetes, amb l'ajuda dels instruments de la crítica literària moderna.

18

Tanmateix, així com seria inadequat prendre els evangelis com a cròniques periodístiques dels fets, també és inacceptable la postura radical dels qui els neguen per principi qualsevol valor com a testimonis històrics sobre Jesús, com si els primers cristians haguessin tergiversat del tot, conscientment o inconscientment, el seu pensament. No hi ha motius per pensar en una discontinuïtat tan gran entre Jesús i els seus seguidors, més aviat al contrari.

2.4.2. *De Jesús als evangelis*

Seria útil en aquest moment una presentació detallada del que sabem sobre el procés de redacció dels evangelis, com també sobre la transmissió textual del Nou Testament, però és un objectiu

del tot inabastable en pocs minuts. Recordem tan sols que va passar un temps considerable des del temps de Jesús fins al moment en què es van escriure els evangelis, i que durant tot aquest període la tradició es va anar modelant d'acord amb les circumstàncies que anaven vivint els cristians.

Sense avançar ara la reconstrucció de la vida de Jesús, diguem tan sols que ell actuava com un mestre itinerant, que atreia per la seva predicació però que sobretot cridava l'atenció per les seves accions. Al seu voltant hi havia un petit grup de deixebles que el seguien pertot arreu. Quan va ser detingut a Jerusalem per les autoritats i va acabar penjat en una creu, aquests deixebles van tenir la convicció que ell havia ressuscitat i era vivent. Aquesta convicció els va portar a rellegir i a reinterpretar tot allò que recordaven de Jesús, i ben aviat també a transmetre-ho. En aquest procés d'elaboració i de transmissió de les tradicions sobre Jesús és transcendental el paper de l'Escriptura: de seguida es va produir una tasca de reflexió per anar posant en una relació cada vegada més estreta Jesús i la Bíblia, i al mateix temps que Jesús era vist a la llum de l'Escriptura, aquesta era rellegida a la llum de Jesús, al qual atorgaven una autoritat comparable a la que tenia la paraula de Déu.

El record del passat es combinava amb la necessitat i la voluntat d'adaptar-lo al present. A mesura que el cristianisme es va difonent i es troba amb noves realitats socials, lingüístiques i culturals, la manera d'explicar la vida i els ensenyaments de Jesús també es va adaptant. Així, el que Jesús deia en arameu es tradueix aviat al grec, i alguns ensenyaments de Jesús es modifiquen lleugerament perquè siguin significatius en un context nou. Igualment, a mesura que es troben amb nous interrogants, els cristians intenten recordar paraules o accions de Jesús que puguin ajudar-los a trobar-hi una resposta. En la vida dels primers creients hi havia diversos àmbits en què es feia important el record i la reflexió sobre Jesús: l'anunci missioner, la celebració litúrgica, la catequesi, la controvèrsia, etc. En cada un d'aquests llocs es van formant tradicions sobre els fets i les paraules de Jesús; es recorden els seus miracles, les paràboles que ell explicava, les seves discussions amb els escribes i els fariseus,

etc., i es crea de mica en mica un corpus de material que es va transmetent i ampliant progressivament. L'escola de la «història de les formes» (*Formgeschichte*) ens ha fet adonar de com la vida de les primeres comunitats i les diverses situacions en què es trobaven va contribuir a modelar els relats referits a Jesús, i les seves mateixes paraules.

De mica en mica, les tradicions es van posant també per escrit, fins que arriba un temps en què donen lloc al naixement dels evangelis. Determinades persones, en llocs i moments diferents, veuen la necessitat de fer un recull unitari i coherent de tot allò que es refereix a aquesta bona notícia, aquest «evangeli» de Jesús que és considerat la base de la pròpia fe. És així com s'arriba als evangelis tal com es coneixen actualment: en cada un d'ells, com ha posat en relleu la «història de la redacció» (*Redaktionsgeschichte*), hi és present al llarg de tot el text la visió teològica del redactor final.

És important no perdre de vista aquest procés, aquí només apuntat esquemàticament, per ser conscients dels canvis profunds que inevitablement ha sofert la tradició sobre Jesús des que arrenca d'ell mateix fins que desemboca en els evangelis canònics.

2.4.3. *La transmissió del Nou Testament*

Sense entrar aquí en el tema apassionant i complex de la crítica textual, recordem tan sols que no es conserven els escrits originals del Nou Testament. En realitat, aquest és un fet comú a la immensa majoria de les obres del món antic; d'alguns autors clàssics grecs els manuscrits que es conserven són d'un miler d'anys posteriors al temps de la redacció. En canvi, actualment es coneixen més de 5.000 manuscrits, complets o fragmentaris, del Nou Testament, alguns dels quals es remunten a principis del segle II. Malgrat la gran quantitat de petites divergències de detall entre ells, podem estar segurs que coneixem el text original dels evangelis, amb pocs textos que ofereixen encara algun dubte de detall.

3. Criteris d'historicitat

El resultat al qual aboca un recorregut per les fonts històriques sobre Jesús pot semblar a primera vista una mica decebedor. D'una banda, les fonts no cristianes que aporten alguna informació directa realment valuosa les podem comptar amb els dits d'una mà. De l'altra banda, els escrits d'origen cristià estan amarats de la visió creient i no es preocupen gaire per la fidelitat històrica. Què pot fer l'historiador davant d'aquest panorama?

Doncs, la realitat és que d'aquest material se'n pot arribar a extreure molt més profit del que una valoració superficial podria suposar. L'únic que cal és aprofitar al màxim totes les dades disponibles i sobretot aplicar adequadament els criteris científics necessaris. Tot i que hi ha una relativa varietat en la llista de criteris que cadascú fa servir, com també en la importància més o menys gran que dona a cada un d'ells, es pot considerar que els més usats i sobre els quals hi ha un consens més gran són els que vénen a continuació.

3.1. CRITERI D'INCOMODITAT

El criteri d'incomoditat o de dificultat (anomenat en anglès *d'embarrassment*) es fixa en paraules o accions de Jesús que haurien constituït una dificultat per als primers cristians, els quals, per tant, haurien tingut tendència a eliminar-les o a retocar-les. Per exemple, el baptisme de Jesús per part de Joan Baptista és un fet que té totes les probabilitats de ser històric per aquesta raó. No hi ha cap motiu lògic per pensar que els cristians haurien inventat un episodi que presenta Jesús sotmès a un baptisme de conversió per al perdó dels pecats i a mans d'algú inferior a ell com era Joan Baptista. En els evangelis, hi ha indicis

de la incomoditat que experimentaven els cristians a l'hora d'explicar aquest fet: Mateu insereix un diàleg explicatiu (Mt. 3, 14-15) abans de l'escena del baptisme, per insistir en la superioritat de Jesús sobre Joan; Lluc explica les coses de tal manera que evita de dir explícitament que és Joan qui bateja Jesús (Lc. 3, 19-21); Joan, tot i conservar elements vinculats al baptisme de Jesús, passa en silenci el fet mateix del baptisme (Jn. 1, 32-34).

En general, doncs, es pot dir que si un element que plantejava dificultats evidents als primers cristians s'ha conservat, és molt probable que sigui històric. Els primers cristians no haurien inventat fets o paraules de Jesús que els creessin dificultats en la seva predicació o en les polèmiques amb els adversaris. Aquest criteri és pràctic i generalment acceptat, però hi ha pocs casos en què es pugui aplicar amb seguretat. En aquest sentit, també cal anar amb compte a no considerar que tot allò que avui pot resultar incòmode ho fos igualment per als primers cristians.

3.2. CRITERI DE DISCONTINUITAT

Se sol admetre que si una tradició referida a Jesús contrasta amb l'ensenyament i les pràctiques del judaisme de l'època i del cristianisme postpasqual, difícilment haurà estat creada pels primers cristians. Se solen citar casos com l'actitud de Jesús envers el dejuni (Mc. 2, 18-22) o bé la seva prohibició radical de qualsevol jurament (Mt. 5, 34-37), entre d'altres.

Aquí, la dificultat més gran rau en el coneixement tan limitat que tenim del judaisme del temps de Jesús, i també del cristianisme naixent. Cal reconèixer i valorar els avenços importants dels darrers temps, però també acceptar que estem lluny de tenir una imatge completa i fiable d'un món tan complex com era la societat jueva del segle I. Les presentacions de Jesús de temps anteriors (fins i tot algunes de relativament recents) estaven massa viciades per un coneixement parcial i una imatge caricaturitzada del judaisme de l'època. Avui, els historiadors han descobert la complexitat impressionant del judaisme del segle I, fins al punt que hi ha qui parla de «judaïsmes». John Sievers

expressa gràficament l'evolució que s'ha produït en aquest àmbit: «Després de dues dècades de recerca, hi ha si més no un resultat segur: avui sabem força menys sobre els fariseus del que “sabia” la generació anterior a nosaltres.»

A més, aquest criteri també té les seves limitacions. D'una banda, accentua la discontinuïtat entre Jesús i el judaisme, i entre l'Església i Jesús. D'altra banda, allò que Jesús té de completament nou i original no coincideix necessàriament amb allò que és més important (recordem, per exemple, el tema ja citat del dejuni). Hi pot haver, i de fet hi ha, elements essencials del missatge de Jesús que coincideixen plenament amb el judaisme del seu temps, i encara més amb el pensament dels primers cristians.

3.3. CRITERI DE TESTIMONIATGE MÚLTIPLE

Les probabilitats que una informació sigui autèntica augmenten considerablement si té el suport de més d'una font. Sempre, des del punt de vista estrictament històric, tenen més garanties d'antiguitat les tradicions sobre Jesús recollides alhora, per exemple, en els sinòptics i en Joan, o bé en Marc i en l'anomenada font Q (material comú a Mateu i Lluc). També se sol considerar com a garantia suplementària d'historicitat el fet que un determinat ensenyament o una acció de Jesús hagi estat transmès alhora en diversos gèneres literaris: una paràbola, un miracle, un relat... El criteri de testimoniatge múltiple confirma aspectes tan importants com l'acostament de Jesús als pecadors o la seva predicació sobre el Regne de Déu: en efecte, l'ensenyament de Jesús sobre el Regne de Déu es troba en Marc, en Q, en el material propi de Mateu, en el material propi de Lluc i en Joan, i apareix en formes literàries diferents (paràbola, pregària, relat de miracle, benaurança...).

Una de les limitacions notables per a l'aplicació d'aquest criteri és la falta d'acord entre els estudiosos pel que fa a les possibles relacions de dependència entre les fonts cristianes antigues, especialment els evangelis del Nou Testament. La hipòtesi més àmpliament difosa i acceptada entre els exegetes

moderns és que el primer evangeli escrit fou el de Marc, i que Mateu i Lluc tenien cada un a disposició l'evangeli de Marc, una font avui perduda que recollia bàsicament paraules de Jesús (la font Q), i altre material propi de cada un d'ells; aquesta teoria és, sens dubte, la més versemblant, però no passa de ser una bona hipòtesi de treball. D'altra banda, l'exegesi joanenca continua dividida entre els qui creuen que el redactor del quart evangeli coneixia els sinòptics i els qui pensen que no hi ha cap dependència. Amb aquestes consideracions, ja es façil d'entendre que un criteri que en principi és molt fiable s'ha d'aplicar amb força precaucions al cas del Jesús històric.

Al mateix temps, s'ha de tenir present que, com és lògic, no es pot aplicar el criteri a la inversa: el fet que una determinada informació sigui present en una sola font (per exemple, només en el material exclusiu de l'evangeli de Lluc) no significa necessàriament que no sigui històrica.

3.4. CRITERI DE COHERÈNCIA

El criteri de coherència es pot aplicar quan ja s'ha arribat a una conclusió prou sòlida sobre la historicitat d'un nombre important de dades referides a Jesús. Llavors, és possible comparar altres informacions amb les que estan admeses com a històriques i acceptar també com a probables les que siguin congruents amb aquelles. Ja es veu que aquest és un criteri secundari i subordinat als anteriors. També s'ha de tenir cura a no aplicar massa ràpidament la nostra idea de coherència al món de fa dos mil anys, sobretot en referència a un ambient oriental aficionat a les paradoxes i que té un concepte de la lògica diferent de l'occidental. D'altra banda, tampoc no es pot aplicar aquest criteri en sentit negatiu: no s'han de descartar immediatament paraules o fets de Jesús tan sols perquè no semblen prou coherents amb la imatge que es desprèn del que sabem per altres fonts.

3.5. CONCLUSIÓ

Podríem afegir encara altres criteris que alguns autors apliquen a la recerca històrica sobre Jesús: el criteri del rebuig (es

evident que Jesús va fer i va dir coses que van crear incomoditat i el van portar a ser rebutjat i executat), el criteri del rerefons arameu (alguns estudiosos consideren que la presència d'indicis de vocabulari o sintaxi arameus en les paraules de Jesús els donen més probabilitats de ser autèntiques), el criteri de l'ambient palestí (tot allò que encaixa bé en l'ambient palestí del segle I té més possibilitats de ser autèntic), el criteri de presumpció històrica (hi ha qui es pregunta, i no sense raó: davant de les tradicions antigues sobre Jesús, ¿sobre qui ha de recaure el pes de la prova, sobre els qui afirmen la historicitat o sobre els qui la neguen?)...

Un dels ideals que persegueixen els historiadors és el de trobar un criteri omnicomprensiu, és a dir, un criteri prou global i alhora prou flexible perquè resulti segur i operatiu. Així, per exemple, G. Theissen ha elaborat el «criteri de plausibilitat històrica», V. Fusco parla del criteri d'«explicació suficient», etc. Però la realitat, com reconeix J. P. Meier, és que estem lluny d'un criteri «holístic» que sigui realment pràctic.

És necessari continuar treballant, doncs, amb una multiplicitat de criteris, i saber-los combinar en la dosi adequada perquè es complementin i es corregeixin mútuament. Com diu el mateix Meier, l'aplicació dels diversos criteris a cada cas concret té més d'art que de no pas de ciència, i s'ha de treballar sempre amb el benentès que en totes les investigacions històriques, sobretot les referides a temps més antics, es treballa amb judicis de probabilitat i amb poques certeses i que, per tant, no es pot arribar a conclusions matemàtiques sinó a probabilitats.

I, sobretot, l'historiador ha de reconèixer que resulta difícil evitar els pressupòsits i ser realment objectiu en la valoració de les dades. Cal tenir especialment en compte que es tracta de veure què diuen les fonts, sense prejudicis sobre què és possible i què no és possible (si algú creu que els miracles no existeixen, és evident que arribarà a la conclusió que Jesús no feia miracles).

4. Esbós d'una biografia de Jesús

Malgrat les precaucions necessàries a l'hora d'afirmar amb seguretat algun element històric concret sobre Jesús de Natzaret, els historiadors pensen que un examen aprofundit del Nou Testament i de les altres fonts d'informació sobre la vida i el temps de Jesús permet de reconstruir amb una relativa probabilitat algunes dades de la seva vida. No es pot dir ben bé que *sabem* tot això sobre Jesús, sinó que aquests són els elements sobre els quals hi ha un cert consens entre els estudiosos.

Jesús va néixer a Betlem (o potser a Natzaret), poc temps abans de la mort d'Herodes el Gran (4 aC), és a dir, vers els anys 7-5 aC (l'error en l'establiment del calendari modern es va produir el segle VI, quan el monjo Dionís l'Exigu va situar l'any del naixement de Crist en el 754 després de la fundació de Roma). La seva mare es deia Maria i estava casada amb Josep, que probablement tenia alguna relació amb la descendència de David. El nom de Jesús és una forma derivada del nom de Josuè i era força habitual entre els jueus del segle I.

Malgrat els capítols inicials de Mateu i Lluc, els historiadors no saben gairebé res amb seguretat sobre el naixement, la infantesa i els primers anys de la vida de Jesús, a part del fet que va viure i créixer en el si d'una piadosa família rural jueva de Natzaret, una petita població de la Baixa Galilea, que aleshores devia tenir menys de 3.000 habitants. També és segur que no tenia cap relació directa amb el sacerdoci israelita, sinó que va viure tota la vida com a laic, i més aviat va entrar en conflicte seriós amb les autoritats sacerdotals de Jerusalem. Treballava com a artesà de la fusta i de la pedra i tot sembla indicar que no es va casar mai. La seva llengua habitual era l'arameu i proba-

blement també coneixia el grec, la *lingua franca* de l'imperi romà; l'hebreu era la llengua de la Bíblia i de la litúrgia, però era poc parlat. Tanmateix, no hi ha informacions segures sobre la formació i la cultura de Jesús.

Pocs anys abans de l'any 30 va entrar en contacte amb el moviment de Joan Baptista. Aquest apareix en el Nou Testament com a fill d'una família sacerdotal de Judea i familiar de Jesús. Joan es va presentar amb característiques que recordaven les dels antics profetes i va actuar sobretot en la zona de Judea. El seu missatge parlava del judici de Déu i cridava la gent a preparar-se per a la vinguda del Regne de Déu. Era característic de la seva activitat el baptisme en el riu Jordà, com a signe de conversió. Joan va ser empresonat per Herodes Antipes i decapitat en temps de Jesús. Sembla que va organitzar al voltant seu un grup de seguidors, els quals van constituir un moviment que va durar fins i tot després de la seva mort. Jesús va estar relacionat en una primera etapa amb Joan, que el va batejar també a ell en el Jordà i del qual potser va arribar a ser deixeble. Més endavant, Jesús es va separar d'ell i va començar la seva activitat pròpia, probablement l'any 28 dC. El seu àmbit d'actuació era la regió de Galilea (en els evangelis es parla sovint de la zona al voltant del llac de Galilea, però en canvi resulta curiós que no es faci esment de les ciutats hel·lenístiques més importants de la zona: Sèpforis, Cesarea, Tiberíades...). També va anar en diverses ocasions a Jerusalem, com era habitual entre els jueus de la seva època, si més no per a la celebració de les festes anuals de pelegrinatge.

El temps d'activitat de Jesús devia durar entre un i tres anys. Encara que es vulgui donar credibilitat històrica a alguns o fins a molts dels episodis dels evangelis del Nou Testament, el que resulta impossible és fer-ne una distribució cronològica gaire precisa. Tots els evangelis han sotmès la tradició sobre Jesús a una forta reordenació amb finalitats teològiques i literàries.

El centre de la predicació de Jesús era «el Regne de Déu», un concepte ampli, de fortes arrels veterotestamentàries, que es refereix a la intervenció de Déu en la història humana. Jesús

anunciava el Regne de Déu com a imminent o ja iniciat, i no tan sols com una realitat futura. Un dels mitjans més característics i més habituals que usava per al seu anunci eren les paràboles, petites històries que parteixen generalment de situacions i fets de la vida quotidiana dels seus oients. Jesús les feia servir per expressar algun aspecte de la manera de ser i d'actuar de Déu mateix i per convidar els oients a dur a terme un canvi en els seus comportaments i actituds. El seu missatge i la seva actuació anaven adreçats a totes les categories socials, i sobretot als més marginats en la societat jueva de l'època: publicans, pecadors, leprosos, malalts, pagans...

Un dels aspectes de la tradició sobre Jesús que resulten més sorprenents per a la mentalitat moderna és el que el presenta com a autor de miracles. Durant força temps, especialment des de la Il·lustració, els miracles de Jesús es deixaven quasi completament de banda en l'estudi històric, com si fossin elements llegendaris. Tanmateix, una anàlisi objectiva de les dades no pot amagar el fet que el poder de Jesús de realitzar accions extraordinàries és una afirmació recollida per totes les fonts cristianes i testimoniada fins i tot per Flavi Josep. Actualment, hi ha un consens prou ampli sobre el fet que la tradició referida als miracles prové del temps de Jesús i no és, per tant, una creació dels primers cristians. Per a la majoria d'estudiosos és pràcticament segur que tant el mateix Jesús com els seus seguidors i els seus adversaris estaven convençuts que ell tenia la capacitat de realitzar accions extraordinàries (guaricions de malalts, exorcismes...), tot i que hi havia una diversitat total d'opinions sobre l'origen últim d'aquest poder (uns l'atribuïen a Déu, altres al dimoni). Si bé es pot arribar a aquesta afirmació general, és realment difícil decidir sobre la historicitat de cada un dels relats de miracles que contenen els evangelis. I, sobretot, cal tenir present que cap historiador no pot assegurar (ni tampoc negar) que les accions extraordinàries de Jesús siguin miracles en el sentit propi de la paraula, és a dir, actuacions de Déu en la història humana. Aquesta és una afirmació que continua reservada a l'àmbit de la fe. L'atribució d'un fet determinat a la

intervenció de Déu és una opció de tipus teològic, però no pot ser verificada amb els instruments de la crítica històrica.

El cas és que la predicació de Jesús i les guaricions extraordinàries que realitzava van provocar una gran expectació popular. Tanmateix, al cap d'un temps, l'entusiasme de la gent es va refredar, segurament perquè esperaven una actuació i un lideratge més polític, i al mateix temps, va créixer l'hostilitat de les autoritats polítiques i religioses contra Jesús. El conflicte de Jesús amb les autoritats es va anar gestant alimentat per la seva actitud envers la Llei i el temple. Quant a la Llei, la interpreta apel·lant a la voluntat última de Déu i buscant no el compliment literalista de les normes sinó la finalitat que hi ha al darrere de cada una, i sobretot criticava la manera com eren usades les «tradicions dels antics», i també el legalisme en la pràctica del dissabte i d'altres temes relacionats amb la puresa ritual.

30

Jesús es va mostrar especialment crític amb el culte del temple de Jerusalem; l'episodi en què tira per terra les taules dels canvistes i dels venedors degué tenir una influència notable en la decisió de les autoritats de fer-lo detenir. D'altra banda, és possible que les autoritats temessin que el moviment suscitat per Jesús degenerés en una revolta politicomessiànica contra Roma.

Alguns elements del missatge i del comportament de Jesús el situen al marge de l'autoritat establerta i dels costums i les lleis socials i religioses comunament acceptades pel poble d'Israel. Tanmateix, resulta exagerat de voler-ne fer un revolucionari social. No hi ha indicis que es proposés, almenys directament, una reforma social o un canvi polític, i sobretot no usa ni proposa la violència: més aviat crida l'atenció perquè situa al centre del comportament humà l'amor als altres, que inclou l'amor als enemics.

Durant el temps de la seva activitat per Galilea, Jesús havia reunit al seu voltant un petit grup de deixebles, que el seguien i als quals ell anava formant. En aquest sentit, resulta sorprenent l'actitud de Jesús envers les dones, a les quals accepta entre la

gent que el segueix i escolta els seus ensenyaments, en contrast amb la pràctica habitual del judaisme del seu temps. Jesús no va deixar organitzat un grup o un moviment. Tanmateix, un bon nombre d'estudiosos pensen avui que el grup dels dotze deixebles prové de l'etapa prepasqual, cosa que indicaria la voluntat de Jesús de reconstruir les dotze tribus d'Israel i de preparar així el poble de Déu per als temps finals.

Probablement l'any 30 (any en què el dia de Pasqua s'esqueia en dissabte), Jesús va anar a Jerusalem en ocasió del pelegrinatge per la festa de Pasqua. Allí es va veure implicat en algunes polèmiques al voltant del temple fins que després de l'últim sopar amb els seus deixebles va ser detingut, judicat, crucificat i sepultat. Aquesta mort va tenir lloc mentre Pilat era governador (anys 26-36 dC) i Caifàs gran sacerdot (anys 18-37 dC). Les circumstàncies concretes en què això es va produir no són prou clares; alguns dels punts de debat són:

– si l'últim sopar de Jesús amb els seus deixebles va ser o no un sopar pasqual. Segons els evangelis sinòptics ho era, segons el de Joan va tenir lloc alguns dies abans. La hipòtesi més versemblant és que Jesús celebrés el darrer sopar amb els seus deixebles el vespre en què començava el 14 de nissan, és a dir, no el dia en què se celebrava el sopar pasqual, sinó el vespre anterior (aquesta és la hipòtesi acceptada, entre d'altres, per J. P. Meier, tot i que també hi ha hagut sempre bons defensors de la teoria que el darrer sopar de Jesús era el sopar pasqual, com J. Jeremias).

– qui van ser els responsables de la mort de Jesús: els jueus o els romans. En el Nou Testament hi ha una tendència notable a carregar la responsabilitat sobre els jueus, però sembla difícil que ells poguessin decidir i dur a terme una execució d'aquest tipus sense la intervenció directa dels romans. Probablement Jesús, detingut la mateixa nit del sopar de comiat amb els seus deixebles, va ser interrogat per alguns membres del Sanedrí i portat al matí següent davant de Pilat, el governador romà, que va acceptar de condemnar-lo a mort. El que sí es pot assegurar és que Jesús va morir en una creu, mitjà d'execució habitual

entre els romans en aquella època i el mètode més ignominiós d'execució en l'antiguitat, que els jueus no aplicaven, i que els romans reservaven als esclaus, als criminals i a gent dels pobles sotmesos.

I la resurrecció? Novament arribem a un punt en què el creient no pot demanar a l'historiador una resposta precisa ni aquest pot oferir-la. La resurrecció, en tot cas, és metahistòrica, suposa el pas del món finit a l'àmbit de l'eternitat, i per això mateix transcendeix el que és verificable amb els nostres mitjans i la nostra capacitat totalment marcada per la temporalitat. Això no significa que la resurrecció no sigui un fet real, sinó que està més enllà dels límits del temps i de l'espai i, per tant, més enllà de la comprovació empírica que necessita l'historiador. L'únic que l'historiador troba són referències al testimoni dels deixebles sobre el sepulcre buit i l'experiència de les aparicions: es pot arribar a parlar de l'autenticitat subjectiva d'aquestes experiències per part dels deixebles, però l'historiador no pot anar gaire més enllà. La resurrecció, com la identitat última de Jesús, continua i continuarà essent objecte de fe, no d'anàlisi històrica.

5. El Jesús de la història i el Crist de la fe

L'exegesi liberal de principis del segle XX contraposava de manera radical el Jesús de la història al Crist de la fe. Sovint, molts cristians de tendències diverses fan, potser inconscientment, una separació semblant. Després del ràpid recorregut anterior per la problemàtica, els límits i les possibilitats de la investigació històrica sobre Jesús, deu ser un bon moment per a preguntar-se per la relació del coneixement històric amb la fe i la teologia. Quina és l'aportació de la història a la fe? Tenen raó els qui miren amb prevenció un acostament tan racional a Jesús, com si les conclusions dels historiadors fossin una possible amenaça per a la fe? O bé en tenen els qui des de la increença o l'agnosticisme esperen que les investigacions històriques mostrin definitivament la suposada falsedat del pensament cristià?

Sense pretendre de respondre ara aquestes i altres preguntes semblants que es plantegen en relació amb el tema del Jesús històric, voldria completar la presentació anterior amb unes breus reflexions sobre l'aportació de la investigació històrica a la fe i a la teologia, i sobre l'actitud amb què el creient ha d'observar la recerca sobre Jesús i fins i tot hi ha de participar.

En primer lloc, cal tenir ben present que la fe no es fonamenta en els resultats de la ciència. La fe pertany a un àmbit diferent, que no depèn de la comprovació empírica ni en reclama la verificació. Així, l'objecte de fe del cristià no és pas el Jesús que resulta de la reconstrucció científica dels historiadors, per més que autors com J. D. Crossan gairebé semblen pensar-ho. Tanmateix, el contingut de la fe cristiana no és ni pot ser incompatible amb els resultats de la investigació científica, ja sigui històrica o d'un altre camp. La fe i la ciència han de respectar-se

mútuament i han de saber articular punts de trobament i d'il·luminació mútua. I entremig, la teologia, com a reflexió racional sobre la fe, ha de saber quin és el seu estatut propi. La teologia sap que parteix de dades que accepta com a provinents en últim terme de la manifestació divina, però admet alhora que mai no en podrà demostrar la seva condició de revelades. El creient ha de distingir allò que *sap* d'allò que *creu*, i recordar que tot el que pertany a aquest darrer apartat no pot reclamar una acceptació per part del qui no se situa en l'àmbit de la fe. La teologia ha d'oferir racionalitat a la fe, però no li pot donar mai la condició de veritat científica. Per això mateix, seria una confusió pretendre d'usar la teologia amb finalitats apologètiques. La teologia no té com a finalitat convèncer els no creients sinó més aviat intentar respondre honestament a les preguntes legítimes de tants creients que volen avançar en la comprensió de la seva fe i no dubten de la necessitat de posar al servei d'aquest objectiu tots els recursos de la raó humana.

Vistes així les coses, la fe i la teologia no han de tenir cap por de la ciència. Només el fonamentalisme té por de la ciència: la lectura fonamentalista, malauradament massa present en determinats ambients cristians, pren al peu de la lletra les afirmacions de la Bíblia, sense tenir en compte el caràcter històric de la revelació i el fet que la Paraula de Déu ha estat escrita en llenguatge humà, amb totes les característiques i limitacions que li són pròpies.

La recerca històrica sobre Jesús constitueix una invitació al creient i al teòleg a no deixar mai de banda la humanitat de Jesús. Un dels elements bàsics de la fe cristiana és l'afirmació que el Fill de Déu s'ha fet home, el que s'anomena tradicionalment l'encarnació. Doncs bé, el cristià ha d'acceptar aquesta afirmació tan solemne i tan sorprenent amb totes les conseqüències, i la imatge històrica de Jesús li ajuda a veure'n l'abast real: el Déu etern s'encarna en una persona concreta, un jove del segle I, amb unes característiques físiques i psicològiques determinades, que parla una llengua i no una altra, etc. I si bé la fe no depèn dels coneixements històrics, tampoc no pot perdre mai el seu

arrelament en la història, si no vol córrer el perill d'esdevenir una mena de docetisme.

La investigació històrica sobre Jesús ens ha ajudat a prendre consciència de la distància entre el Jesús que va viure i morir a Palestina i la imatge (o les imatges) de Jesús que apareix en el Nou Testament i que és expressió de la fe dels primers cristians, però també a veure'n la continuïtat. Especialment, ens hem adonat de com els cristians, partint de la història de Jesús, van fer una actualització i una interpretació valentes de la seva figura i del seu missatge d'acord amb la seva fe sobre ell. En aquest sentit, els evangelis del Nou Testament són un model excel·lent de síntesi reexida entre respecte a la història i expressió de la fe: són escrits que pretenen fonamentalment transmetre la fe cristiana en Jesús ressuscitat, Messies i Fill de Déu, però que no passen per alt ni tan sols els fets històrics que podien crear dificultats a aquesta fe (per exemple, el baptisme de Jesús per part de Joan Baptista o el conflicte de Jesús amb la seva família). El més cridaner de tots és precisament la mort de Jesús en la creu, que suposava en aquell temps tot un «escàndol», molt més gran del que solem imaginar. Els primers cristians no miren d'amagar aquest fet tan ignominiós sinó tot el contrari: l'afronten amb decisió com allò que és, un fet històric real, i es pregunten pel seu significat, fins a extreure'n totes les conseqüències; després expressen tant el fet com la interpretació en forma narrativa, i apareix així el relat evangèlic de la Passió com un testimoni històric sobre Jesús de Natzaret, però sobretot com un reflex de la fe cristiana sobre el Fill de Déu mort i ressuscitat per salvar els homes.

El Crist ressuscitat en el qual creuen els cristians és el mateix Jesús de Natzaret que va viure i morir a Palestina al segle I. Però la fe cristiana ja està indissolublement lligada a l'experiència pasqual dels primers cristians i al procés de comprensió i de formulació que es va iniciar en aquell moment i que va desembocar en la redacció d'uns determinats escrits que, un cop acceptats universalment pels cristians de generacions posteriors constitueixen el cànon, la norma de la fe cristiana sobre Jesús. Un coneixement més acurat del Jesús de la història no modificarà

cap element essencial de la fe cristiana, però pot fer un gran servei per ajudar a veure amb més precisió la imatge o les imatges de Jesús recollides en el Nou Testament, escrit, no ho oblidem, amb uns instruments lingüístics i culturals determinats, els quals, com a part del llenguatge humà que són, resulten intrínsecament limitats. El coneixement del Jesús de la història, doncs, facilita la comprensió del Nou Testament i això, al seu torn, ajuda a comprendre qui és realment el Jesucrist objecte de la fe cristiana. Resta clar també, d'aquesta manera, com la imatge cristiana de Jesús està indissolublement lligada a la comunitat: el Nou Testament ha nascut en la comunitat i de la comunitat, com a expressió de la fe comuna dels cristians, i és a través d'aquest procés que cal veure-hi la presència i l'acció inspiradora de l'Esperit de Déu, tal com sosté la fe cristiana.

Conclusió

Jesús de Natzaret és una persona real que va viure a Palestina durant el primer terç del segle I. Es tracta, sens dubte, d'un dels personatges històrics que més ha influït en la història de la humanitat. El coneixement de la seva biografia continua essent limitat i hipotètic; sobre Jesús tenim aparentment poques dades històriques segures, però la informació sobre ell és molt més abundant que la de la immensa majoria de personatges famosos de l'antiguitat. La recerca històrica recent ha fet renéixer definitivament la convicció que és possible avançar en el coneixement de la figura històrica de Jesús.

37

La recerca sobre el Jesús històric ha de ser feta amb els mateixos instruments i amb la mateixa objectivitat que qualsevol altra. Els resultats de la recerca han de ser recollits i integrats per la fe cristiana, i especialment per la teologia, tot sabent que els resultats de la investigació històrica sempre seran limitats, i que d'altra banda mai no respondran a les preguntes sobre la identitat profunda de Jesús, sobre la seva relació amb Déu, sobre tot allò que té a veure amb la dimensió transcendent. La recerca històrica, per més que avanci i per més que refini els seus mètodes, mai no podrà respondre preguntes com ara: Jesús va ressuscitar? Jesús era Déu?...

La fe cristiana sobre Jesús no depèn de proves històriques. Tanmateix, la fe cristiana té un fonament històric necessari: l'agosarada afirmació creient sobre l'encarnació del Fill de Déu en Jesús de Natzaret comporta un imprescindible arrelament en la història i en aquest sentit qualsevol avenç en el coneixement històric de Jesús és positiu per al cristianisme.

La figura històrica de Jesús ens és de mica en mica més coneguda gràcies al treball dels historiadors, però la seva autèntica identitat continua i continuarà essent un misteri, que la investigació científica mai no podrà desvelar i que tan sols resulta accessible a través de la fe, reconeguda pels cristians com un do de Déu.

Presentació	3
1. El Jesús «històric»: història de la recerca	5
2. Les fonts	9
3. Criteris d'historicitat	21
4. Esbós d'una biografia de Jesús	27
5. El Jesús de la història i el Crist de la fe	33
Conclusions	37

1. Manuel Lladonosa i Vall-llebrera

La sal de la Terra.

Estudiants cristians en la Universitat i la societat.

2. M. Carme Agustí i Barri

El Pessebre: Icona de la recerca humana.

Una resposta a la crisi religiosa actual.

3. Amadeu Bonet i Boldú

Vers un laïcat col·laborador de Déu en la creació.

4. Manuel Lladonosa i Vall-llebrera

L'aposta de la fe.

5. Ramon Prat i Pons

Ser cristià avui. Una experiència.

6. Jesús García

Presó i reinserció.

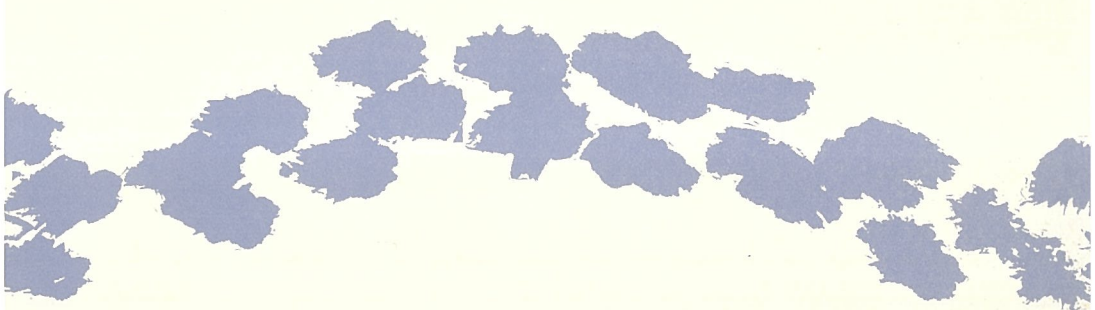
Realitat o utopia?

Institut Superior de Ciències Religioses de Lleida. IREL.

Canonge Brugulat, 22
Tel. i fax 973 28 15 38
25003 Lleida